

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

HOÀNG QUỲNH TRANG

**NGHỆ THUẬT XÂY DỰNG CỐT TRUYỆN VÀ NHÂN VẬT
TRONG NAM TRIỀU CÔNG NGHIỆP ĐIỆN CHÍ
CỦA NGUYỄN KHOA CHIÊM**

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN - 2017

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HOÀNG QUỲNH TRANG

**NGHỆ THUẬT XÂY DỰNG CỐT TRUYỆN VÀ NHÂN VẬT
TRONG NAM TRIỀU CÔNG NGHIỆP DIỄN CHÍ
CỦA NGUYỄN KHOA CHIÊM**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 60.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Cán bộ hướng dẫn khoa học: TS. Ngô Gia Vỡ

THÁI NGUYÊN - 2017

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất cứ công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 06 năm 2017

Tác giả luận văn

Hoàng Quỳnh Trang

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn tốt nghiệp này, tôi xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành và sâu sắc nhất của mình tới **TS. Ngô Gia Võ**, người đã tận tình chỉ bảo, hướng dẫn trong quá trình nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Tôi xin trân trọng cảm ơn các quý thầy cô trong Ban Giám hiệu, Ban chủ nhiệm Khoa Ngữ Văn, Phòng Sau đại học Trường Đại học Sư Phạm- Đại học Thái Nguyên, quý thầy cô trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ tôi trong suốt thời gian học tập, nghiên cứu khoa học.

Và cuối cùng, tôi xin cảm ơn những người thân trong gia đình, bạn bè, đồng nghiệp đã luôn bên tôi chia sẻ những khó khăn và giúp đỡ tôi rất nhiều để tôi có được thành quả như ngày hôm nay.

Thái Nguyên, tháng 06 năm 2017

Tác giả luận văn

Hoàng Quỳnh Trang

MỤC LỤC

	Trang
Trang bìa phụ.....	i
LỜI CAM ĐOAN.....	ii
LỜI CẢM ƠN.....	iii
MỤC LỤC.....	iv
MỞ ĐẦU.....	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề.....	3
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	6
4. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu.....	6
5. Phương pháp nghiên cứu.....	7
6. Những đóng góp mới của luận văn.....	8
7. Cấu trúc luận văn.....	8
Chương 1. NHỮNG VẤN ĐỀ CHUNG.....	9
1.1. Hoàn cảnh lịch sử - xã hội - văn hóa dẫn tới sự ra đời của tác phẩm <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i>	9
1.1.1 Hoàn cảnh lịch sử - xã hội.....	9
1.1.2. Hoàn cảnh văn hóa.....	11
1.2. Về tác giả và tác phẩm.....	14
1.2.1. Tác giả Nguyễn Khoa Chiêm.....	14
1.2.2. Tác phẩm <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i>	15
1.3. Một số vấn đề lý luận về nghệ thuật xây dựng cốt truyện và nghệ thuật xây dựng nhân vật.....	19
1.3.1. Quan niệm chung về cốt truyện và nghệ thuật xây dựng cốt truyện....	19
1.3.2. Nghệ thuật xây dựng cốt truyện trong tiểu thuyết chương hồi.....	23
1.3.3. Quan niệm chung về nhân vật và nghệ thuật xây dựng nhân vật.....	25
1.3.4. Nghệ thuật xây dựng nhân vật trong tiểu thuyết chương hồi.....	27
1.4. Tiểu kết.....	28

Chương 2. NGHỆ THUẬT XÂY DỰNG CỐT TRUYỆN TRONG <i>NAM TRIỀU CÔNG NGHIỆP DIỄN CHÍ</i>	30
2.1. Nghệ thuật xây dựng cốt truyện theo thời gian tuyến tính.....	30
2.1.1. Đặc điểm chung.....	30
2.1.2. Nghệ thuật xây dựng cốt truyện theo thời gian tuyến tính trong <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i>	31
2.2. Nghệ thuật xây dựng cốt truyện theo tính chất đồng hiện	36
2.2.1. Đặc điểm chung.....	36
2.2.2. Nghệ thuật xây dựng cốt truyện theo tính chất đồng hiện trong <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i>	37
2.3. Nghệ thuật đặc tả các biến cố.....	41
2.3.1. Đặc điểm chung.....	41
2.3.2. Nghệ thuật đặc tả các biến cố trong <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i> ..	41
2.4. Tiểu kết.....	46
Chương 3. NGHỆ THUẬT XÂY DỰNG NHÂN VẬT TRONG <i>NAM TRIỀU CÔNG NGHIỆP DIỄN CHÍ</i>	48
3.1. Con đường từ hiện thực đến các hình tượng văn học	48
3.2. Bút pháp tả thực trong nghệ thuật xây dựng nhân vật ở <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i>	50
3.3. Bút pháp hư cấu trong nghệ thuật xây dựng nhân vật ở <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i>	58
3.3.1. Hư cấu trong sáng tạo nghệ thuật.....	58
3.3.2. Hư cấu trong <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i> của Nguyễn Khoa Chiêm	61
3.3.3. Sử dụng các yếu tố tâm linh	67
3.3.4. Sử dụng các yếu tố huyền thoại.....	74
3.4. Tiểu kết.....	78
KẾT LUẬN	81
TÀI LIỆU THAM KHẢO	84
PHỤ LỤC	89

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Văn học Việt Nam là một dòng chảy liên tục, nối liền quá khứ, hiện tại và tương lai, trong quá trình vận động và phát triển, mỗi thời kỳ văn học đều để lại những thành tựu rực rỡ trên cả hai lĩnh vực: thơ ca và văn xuôi. Văn học trung đại Việt Nam tính từ thế kỷ X đến hết thế kỷ XIX là thời kỳ hình thành và phát triển mạnh mẽ của nền văn học viết dân tộc. Có thể nói, những thành tựu nền tảng của văn học viết Việt Nam được khẳng định ở thời kỳ này. Trong gần mười thế kỷ ấy, văn học thế kỷ XVIII đã có những bước phát triển vượt bậc và đạt được những thành tựu to lớn. Cùng với các thể loại văn học khác, văn xuôi tự sự chữ Hán trong đó có tự sự lịch sử phát triển mạnh mẽ, mà một trong những tác phẩm tiêu biểu là *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm.

Tiểu thuyết *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm là một tác phẩm văn xuôi tự sự chữ Hán khá thành công ở cả phương diện nội dung và nghệ thuật, được đánh giá là một trong những tác phẩm có ý nghĩa mở đầu nền tiểu thuyết chương hồi của Việt Nam. PGS.TS Nguyễn Đăng Na trong tác phẩm *Văn xuôi tự sự Việt Nam thời trung đại*, Tập 3, Nxb Giáo dục, Hà Nội. Đã khẳng định: “Mặc dù đương thời chưa ra đời thể loại truyện ngắn lịch sử, nhưng với *Nam triều công nghiệp diễn chí* thì tiểu thuyết lịch sử Việt Nam viết theo lối chương hồi đã xuất hiện” [40, tr.23].

Tuy nhiên, các tài liệu nghiên cứu cũng như các bài viết về *Nam triều công nghiệp diễn chí* hiện nay vẫn chưa nhiều. Khi nhắc đến tiểu thuyết chương hồi Việt Nam, người ta vẫn thường chỉ nhắc tới *Hoàng Lê nhất thống chí* của Ngô gia văn phái, đỉnh cao của tiểu thuyết chương hồi Việt Nam, điều đó là hoàn toàn chính xác. Tuy nhiên, việc chưa có nhiều công trình nghiên cứu về *Nam triều công nghiệp diễn chí*, thiết nghĩ là điều chưa

xứng đáng với tầm vóc và vị trí của tác phẩm “*khai sơn phá thạch*” cho thể loại tiểu thuyết chương hồi này.

Đọc *Nam triều công nghiệp diễn chí*, ấn tượng đầu tiên là tác giả xây dựng thành công cốt truyện có dung lượng dài, trong đó không chỉ là các câu chuyện lịch sử, các cuộc xung đột chiến tranh để giành quyền lực giữa các tập đoàn phong kiến, mà còn có cả các biến cố, sự kiện liên quan tới các nhân vật cụ thể. Qua việc lựa chọn, xây dựng và sắp xếp các chi tiết, tình tiết để xây dựng cốt truyện theo từng sự kiện và nhân vật, tác giả Nguyễn Khoa Chiêm đã đánh dấu phong cách riêng khi viết tiểu thuyết của mình.

Bên cạnh đó, tác giả cũng rất thành công trong việc đưa các nhân vật lịch sử vào tác phẩm văn học, xây dựng thành những hình tượng nghệ thuật hấp dẫn. Các nhân vật trong tác phẩm vừa bảo lưu những đặc điểm, biến cố, sự kiện có thật của cuộc đời mình vừa được hư cấu, sáng tạo thành những nhân vật văn học thực sự chứ không đơn thuần là những nhân vật lịch sử cứng nhắc. Họ vừa là những con người của lịch sử vừa là những hình tượng nghệ thuật có giá trị. Theo tác giả Nguyễn Đăng Na: “*Nếu so sánh với Nam triều công nghiệp diễn chí thì Hoàng Lê nhất thống chí là một bước tiến dài trên con đường phát triển tiểu thuyết lịch sử chương hồi Việt Nam. Nhưng việc miêu tả nhân vật, họ Nguyễn có phần tiến bộ hơn*” [41, tr. 83]. Vì vậy, tìm hiểu nghệ thuật xây dựng cốt truyện và nhân vật trong *Nam triều công nghiệp diễn chí* là một hướng nghiên cứu giúp cho chúng ta nhận thức được một trong những giá trị nghệ thuật nổi bật của tác phẩm, góp phần lý giải vì sao đây lại là tác phẩm được coi có ý nghĩa khai sinh nền tiểu thuyết lịch sử chương hồi Việt Nam.

Đặc biệt là hiện nay chương trình ngữ văn nhà trường từ bậc trung học đến đại học đều chưa được tiếp cận tác phẩm *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm một cách trọn vẹn. Nhận thức được ý nghĩa và tầm quan trọng của tác phẩm, chúng tôi đã dành thời gian và tâm huyết nghiên cứu tác phẩm *Nam triều công nghiệp diễn chí*, trong đó tập trung nghiên cứu và tìm

hiểu về “*Nghệ thuật xây dựng cốt truyện và nhân vật trong Nam triều công nghiệp diễn chí của Nguyễn Khoa Chiêm*”. Sau khi hoàn thành, luận văn sẽ góp phần chỉ rõ những giá trị đặc sắc của một tác phẩm văn xuôi tự sự thời trung đại, đồng thời khẳng định rõ hơn vị trí của tác giả Nguyễn Khoa Chiêm trong nền văn học viết Việt Nam.

2. Lịch sử vấn đề

Là tác phẩm mở đầu nền tiểu thuyết chương hồi Việt Nam, nhưng *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm chưa được giới nghiên cứu văn học quan tâm nhiều. Đặc biệt là những bài viết liên quan đến nghệ thuật xây dựng cốt truyện và nghệ thuật xây dựng nhân vật trong tác phẩm còn rất ít. Điềm qua ý kiến của nhiều nhà nghiên cứu từ khi tác phẩm xuất hiện đến nay, chúng ta sẽ nhận thức rõ hơn điều đó.

Tác giả Ngô Đức Thọ trong cuốn *Việt Nam khai quốc chí truyện* đã giới thiệu rằng: Người đầu tiên nói đến tác phẩm *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm là danh sĩ triều Nguyễn Trịnh Hoài Đức (1765 - 1825) giữ chức Phó Tổng đài Sứ quán triều Minh Mệnh, tiếp sau đó là một học giả Pháp tên là L.Cadiere.

Năm 1969 sử gia Phan Khoang khi nghiên cứu lịch sử xứ Đàng Trong đã được tham khảo một truyền bản của *Nam triều công nghiệp diễn chí* có tên sách là *Nam triều Nguyễn chúa khai quốc công nghiệp diễn chí*. Ông xác nhận: “Tác phẩm *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm có giá trị tư liệu lịch sử quý giá” [27, tr. 6].

Năm 1974, *Tạp san Sử - Địa* đăng bài khảo cứu công phu *Đúng ba trăm năm trước* của giáo sư Hoàng Xuân Hãn. Nhân dịp chuyên đề “*Kỷ niệm 300 năm ngưng chiến Nam - Bắc phân tranh thời Trịnh - Nguyễn*”, giáo sư Hoàng Xuân Hãn đã căn cứ vào tác phẩm của Nguyễn Khoa Chiêm để trình bày tóm tắt những sự kiện chính của thời Trịnh - Nguyễn phân tranh. Ông viết: “...đổi với những triều chúa Nguyễn, sách này có giá trị tương đương với sách Hoàng

Lê nhất thống trí đối với các triều cuối Trịnh và đầu Tây Sơn... Tôi nghĩ rằng về đại cương cũng như về chi tiết sách này khá đáng tin cậy, nhất là về khoảng từ Chúa Sãi về sau” [Dẫn theo 23].

Trong cuốn *Nam triều công nghiệp diễn chí*, Ngô Đức Thọ - Nguyễn Thúy Nga giới thiệu, dịch và chú thích (1994), Nxb Hội Nhà văn, Hà Nội. Trong lời giới thiệu: *Nam triều công nghiệp diễn chí - tác giả - văn bản - tác phẩm*, tác giả Ngô Đức Thọ cũng chỉ nhắc đến rằng: “*Trên bình diện những sự kiện lịch sử từ nửa cuối thế kỷ XVI đến gần hết thế kỷ XVII, tác phẩm đã tái hiện nhiều nhân vật văn võ ở cả hai miền” [59, tr.19].*

Trong cuốn *Từ điển văn học Việt Nam – từ nguồn gốc đến hết thế kỷ XIX* do các tác giả các tác giả Lại Nguyên Ân, Bùi Văn Trọng Cường biên soạn (1995), Nxb Đại học Quốc gia, Hà Nội. Trong mục từ *Việt Nam khai quốc chí truyện* (một nhan đề khác của *Nam triều công nghiệp diễn chí*), các tác giả đã nhận xét: tác giả Nguyễn Khoa Chiêm đã “*mô tả kỹ được nhiều nhân vật lịch sử với những nét tính cách riêng biệt*”. Đồng thời đưa ra một số ví dụ: “*Trịnh Tùng như một võ tướng tài ba, lần lượt Đánh bại quân nhà Mạc nhưng cũng là kẻ thâm hiểm tàn bạo đã quăng xác Lê Kính Tông ở sân triều. Rốt cuộc chính Trịnh Tùng bị thuộc hạ bỏ rơi và óm chết ở Cầu Đơ (Hà Đông)*”, “*Nguyễn Hoàng như một người có bản lĩnh, biết khôn khéo an dân, chú trọng khai thác vùng đất mới*”, “*Chiêu Vũ: một viên tướng hết lòng với sự nghiệp nhà chúa*” [2, tr. 541].

Trong cuốn *Văn xuôi tự sự Việt Nam thời trung đại- Tập 3*, Nguyễn Đăng Na giới thiệu và tuyển soạn (2000), Nxb Giáo dục, Hà Nội. Ở phần giới thiệu chung: *Tiểu thuyết chương hồi Việt Nam thời trung đại- quá trình hình thành, phát triển và đặc trưng nghệ thuật*, Nguyễn Đăng Na đã nói đến “*cách giới thiệu nhân vật*” hay “*lối tả người, giới thiệu nhân vật*” [40, tr.30-33] của *Nam triều công nghiệp diễn chí* trong sự đối sánh với *Tam quốc diễn nghĩa* của La Quán Trung để thấy những nét tương đồng và nhất là những nét khác biệt và